

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

2293

Vragen van het lid **Van Helvert** (CDA) aan de Minister van Buitenlandse Zaken over *het bezoek van de Minister aan Zuid-Afrika* (ingezonden 11 februari 2020).

Antwoord van Minister **Blok** (Buitenlandse Zaken) (ontvangen 9 maart 2020).

Vraag 1

Klopt het dat u met een «ambitieuze agenda»¹ Zuid-Afrika bezocht heeft op 3 en 4 februari jl.?

Antwoord 1

Ja. Nederland heeft een brede samenwerkingsagenda met Zuid-Afrika. Het land is één van de twee belangrijkste economische partners van Nederland in Sub-Sahara Afrika. Ongeveer 300 Nederlandse bedrijven zijn actief in Zuid-Afrika. Als voorzitter van de Afrikaanse Unie dit jaar, is Zuid-Afrika ook een belangrijke gesprekspartner wat betreft de EU-AU relatie. Op het terrein van vrede en veiligheid speelt Zuid-Afrika op het Afrikaanse continent een belangrijke rol. Als lid van de VN-Veiligheidsraad en de G20 is Zuid-Afrika een samenwerkingspartner op multilaterale thema's, zoals klimaat, (cyber)veiligheid en mensenrechten. Ik heb dit bezoek gebruikt om over deze brede samenwerkingsagenda te overleggen met mijn counterpart.

Naast de bilaterale consultaties heb ik tijdens dit bezoek gesprekken gevoerd met Zuid-Afrikaanse parlementariërs, zowel over de relatie met Nederland als over multilaterale samenwerking. Met Nederlandse bedrijven in Zuid-Afrika heb ik gesproken over de uitdagingen die zij ondervinden en de kansen die zij zien in Zuid-Afrika. Ook heb ik onze ambassade in Pretoria en het consulaat in Kaapstad bezocht.

Daarnaast heb ik een aantal plekken bezocht die inzicht bieden in recente ontwikkelingen in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis, zoals Constitution Hill (o.a. zetel van het Constitutioneel Hof van Zuid-Afrika) en Kasteel de Goede Hoop (een oud fort dat nu gebruikt wordt voor cultureel-historische programma's). Ik heb met een oud-gevangene op Robbeneiland gesproken over zijn ervaringen. Tot slot bezocht ik een sloppenwijk (Kameeldrift) om inzicht te krijgen in de dagelijkse harde realiteit waar veel Zuid-Afrikanen nog mee te maken hebben.

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/02/02/minister-blok-bezoekt-zuid-afrika-met-ambitieuze-agenda>

Vraag 2, 3 en 4

Heeft u, naast het «benutten van kansen, zowel politiek als economisch» ook aandacht gevraagd voor de mensenrechtensituatie in Zuid-Afrika? Heeft u conform de motie-Van Helvert/Van der Staaij² duidelijk stelling genomen dat de voorgenomen landonteigening van blanke boeren in Zuid-Afrika, zonder compensatie, in strijd is met de mensenrechten? Heeft u bovendien druk uitgeoefend op Zuid-Afrika om ervan af te zien? Zo ja, welke en met welk resultaat? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 2, 3 en 4

Tijdens de bilaterale consultaties zijn diverse thema's besproken, waaronder ook mensenrechten en landhervormingen. Conform de motie³ Van Helvert/Van der Staaij, heb ik aangedrongen op eerlijke compensatie bij het proces van landhervorming en eventuele landonteigeningen. Ik heb benadrukt dat een duidelijk tijdsplan over het landhervormingsproces zeer belangrijk is voor (buitenlandse) investeerders. Het thema landhervormingen is derhalve ook vermeld in het gezamenlijke communiqué⁴ dat na afloop van de bilaterale consultaties is gepubliceerd. De zorgen die bestaan rondom mogelijke landonteigening zonder compensatie heb ik naast het de bilaterale consultaties, ook geuit in een interview met de Zuid-Afrikaanse krant *BusinessDay*⁵. Hierbij heb ik benadrukt dat Nederland zeer hecht aan de rechtsstaat, de bescherming van eigendomsrechten en duidelijkheid voor zowel potentiële als bestaande investeerders in Zuid-Afrika.

De voorgenomen grondwetswijziging van de Zuid-Afrikaanse regering is op dit moment nog niet definitief. Een parlementaire commissie heeft een amendementswijziging van de Zuid-Afrikaanse Grondwet voorgesteld om de mogelijkheid om land te onteigenen zonder compensatie te verduidelijken. Momenteel vinden er publieke consultaties plaats over dit amendement. Het parlement zal naar verwachting niet voor eind april over een finaal amendement stemmen. De regering heeft hiervoor steun van oppositiepartijen nodig, omdat de regeringspartij African National Congress geen twee derde meerderheid in het parlement heeft. Indien de wijziging wordt aangenomen dient nationale wetgeving te worden aangenomen waarin de omstandigheden waarbinnen landonteigening zonder compensatie plaats kan vinden expliciet worden gemaakt.

De Zuid-Afrikaanse regering zegt zich terdege bewust te zijn van de risico's die landonteigening zonder compensatie met zich mee zouden kunnen brengen voor het investeringsklimaat. Mede om deze reden heeft de Zuid-Afrikaanse regering, ook tijdens de bilaterale consultaties, benadrukt dat de rechtstaat leidend zal zijn bij het proces van landhervorming. Mijn counterpart verzekerde mij dat commerciële belangen en investeringen, incl. van de landbouwsector, niet zullen worden geschaad door landhervormingen. Juridische instituties zullen een belangrijke rol spelen bij de uitvoering van de voorgenomen landhervorming, en bij de beslissingen wanneer er sprake kan zijn van landonteigening zonder compensatie.

Vraag 5, 6 en 7

Klopt het dat de voorgenomen wijziging van de Zuid-Afrikaanse Grondwet erop neerkomt particulieren geen eigendom kunnen verkrijgen over de door de overheid onteigende grond, maar slechts toegang en dat de overheid dus enige eigenaar van de grond blijft⁶? Wat vindt u hiervan?

Klopt het bovendien dat blanke Zuid-Afrikanen niet tot de begunstigen behoren, die dergelijke toegang kunnen verkrijgen? Betekent dit dat blanke mensen op basis van ras en/of huidskleur door de overheid uitgesloten gaan worden van de toebedeling van grond door de overheid? Wat vindt u hiervan?

² Kamerstuk 32 735, nr. 262

³ Kamerstuk 32 735, nr. 262

⁴ Zie: <https://www.gov.za/speeches/joint-communicu%C3%A9-inaugural-meeting-south-africa-%E2%80%93-netherlands-joint-commission-cooperation>.

⁵ Zie: <https://www.businesslive.co.za/bd/national/2020-02-02-dutch-minister-calls-for-sa-clarity-on-land-reform-and-property-rights/>.

⁶ <https://www.afriforum.co.za/en/afriforum-envisages-several-legal-actions-against-expropriation-without-compensation/>

Deelt u de vrees dat dergelijke praktijken buitenlandse investeerders afschrikken, omdat ze geen grond in eigendom kunnen verkrijgen, maar slechts kunnen «leasen» van de overheid?

Antwoord 5, 6 en 7

Het voorgestelde amendement⁷ gaat niet in op deze aspecten. Hierover komt pas duidelijkheid als de aanvullende wetgeving («expropriation bill») wordt gepresenteerd aan het parlement.

Vraag 8

Deelt u de vrees dat onteigening zonder compensatie ook Nederlandse bedrijven en hun investeringen in Zuid-Afrika kan raken, aangezien Zuid-Afrika per 1 mei 2014 eenzijdig het bilaterale investeringsakkoord heeft opgezegd, dat onder meer beschermingsclausules bevat tegen onteigening zonder rechtvaardige compensatie? Welke uitleg heeft Zuid-Afrika gegeven voor deze unilaterale stap?

Antwoord 8

Het kabinet deelt de zorgen over landonteigening zonder compensatie, zoals hierboven aangegeven. Dit betreft ook het Nederlandse bedrijfsleven en hun investeringen. Zuid-Afrika heeft sinds 2012 een groot aantal bilaterale investeringsverdragen opgezegd, waaronder dat met Nederland. Naar mening van Zuid-Afrika waren deze verdragen te eenzijdig van aard. Het verdrag tussen Nederland en Zuid-Afrika kent overigens een zogenaamde «sunset»-clausule, waarmee investeringen die gedaan zijn voor de beëindiging van het verdrag nog voor een periode van 15 jaar de bescherming van het verdrag genieten. Dit geldt niet voor investeringen die gedaan zijn na het verloop van het verdrag.

Vraag 9

Bent u inmiddels in overleg met Zuid-Afrika om te komen tot een nieuw investeringsakkoord? Zo nee, waarom niet? Wat bent u bereid te doen om het Nederlandse bedrijfsleven te beschermen tegen onteigeningen zonder compensatie?

Antwoord 9

Nee, Zuid-Afrika staat op dit moment niet open voor het afsluiten van een nieuw investeringsakkoord. Nederland blijft bereid in overleg te treden over een nieuw investeringsakkoord, indien Zuid-Afrika daartoe een opening biedt. Daarnaast dringt Nederland bij Zuid-Afrika aan op eerlijke compensatie bij eventuele landonteigeningen.

Vraag 10

Herinnert u zich uw antwoorden op vragen van het lid Van Helvert⁸ over de toenemende onzekerheid van eigendom en investeringen in Zuid-Afrika?

Antwoord 10

Ja.

Vraag 11

Zijn de zorgen van Europese en Nederlandse ondernemers in Zuid-Afrika op het hoogste niveau onder de aandacht gebracht, zoals tijdens het EU-Zuid-Afrika topperleg in 2018 en daarna? Met welk resultaat tot nu toe?

Antwoord 11

Ja, deze zorgen zijn tijdens de bilaterale consultaties uitgebreid besproken. Ik heb onder andere aandacht gevraagd voor problemen met het verkrijgen van werkvisa, handelsbelemmeringen m.b.t. kippenvlees en bevroren aardappelproducten en mogelijke landonteigening zonder compensatie. Deze zorgen

⁷ Zie: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201912/42902gen652.pdf.

⁸ Beantwoording schriftelijke vragen van het lid Van Helvert over de toenemende onzekerheid van eigendom en investeringen in Zuid-Afrika, 18 juli 2018 (Aanhangsel van de handelingen, vergaderjaar 2017–2018, nr. 2792).

zijn ook overgebracht tijdens een bezoek van de directeur-generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen in november 2019.

Het aantrekken van buitenlandse investeringen is voor Zuid-Afrika een prioriteit. Zuid-Afrika herziet momenteel bestaande immigratiewetgeving en heeft toegezegd de zorgen over het verkrijgen van werkvisa te willen adresseren.

De importrestricties die golden voor Nederlands kippenvlees (sanitaire standaarden) zijn inmiddels opgeheven, waardoor de export kan worden hervat. Met de EU wordt nog onderhandeld over de importtarieven. De anti-dumpingmaatregelen op bevroren aardappelproducten en kippenproducten worden momenteel herzien. Er is nog geen duidelijkheid over de uitkomst hiervan.

Vraag 12

Wat is er gebeurd met de zorgen over het (discriminatoire) Broad-Based Black Economic Empowerment-beleid, dat Europese investeringen afschrikt, door de beleidsonzekerheid, de recente strengere eisen voor «black ownership» en de daaruit voortvloeiende (hoge) kosten?

Antwoord 12

Tijdens het bezoek van de directeur-generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen in november 2019 zijn zorgen rondom het Broad-Based Black Economic Empowerment (BBBEE)-beleid uitgebreid overgebracht aan het Zuid-Afrikaanse ministerieel en hoog-ambtelijk niveau. Er is besproken dat Nederlandse bedrijven de noodzaak erkennen om de gevolgen van apartheid aan te pakken, maar dat zij problemen ondervinden met de wisselende interpretatie van de regels door verschillende organisaties. In bredere zin zijn ook maatregelen besproken waardoor Zuid-Afrika een hogere notatie op de Ease of Doing Business index van de Wereldbank kan bereiken, wat ook hoog op de agenda van de president van Zuid-Afrika staat. Zo raadde Nederland aan om in te zetten op het verhogen van de rechtszekerheid voor bedrijven, concurrentievoorwaarden te verbeteren en zorg te dragen voor betrouwbare politieke en economische kaders voor investeringen.

Vraag 13 en 16

Heeft u bij uw bezoek aandacht gevraagd voor de «Plaasmoorde», de brute aanvallen op blanke boeren en het falende optreden van de Zuid-Afrikaanse autoriteiten? Zo nee, waarom niet?

Bent u bereid om de landonteigening en de Plaasmoorde binnen de EU te agenderen in de relaties met Zuid-Afrika en de Afrikaanse Unie? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 13 en 16

Ik heb in de bilaterale consultaties aandacht gevraagd voor de schrikbarende hoge criminaliteitscijfers in Zuid-Afrika. Zuid-Afrika kent een hoog moordcijfer. Het overgrote deel van de moorden wordt gepleegd in townships en informele nederzettingen in en rond de steden, maar een klein deel treft ook het platteland waarbij zowel witte als zwarte boeren en arbeiders op boerenbedrijven onder de slachtoffers te betreuren zijn. Het optreden tegen de criminaliteit is primair een zaak van de Zuid-Afrikaanse justitie, en is door de Zuid-Afrikaanse regering als prioriteit aangemerkt.

Ik zal binnen de EU in de relatie met Zuid-Afrika aandacht blijven vragen voor de criminaliteitscijfers en de veiligheidssituatie in Zuid-Afrika en het effect daarvan op het investeringsklimaat. Nederland heeft eerder ook landonteigening zonder compensatie geagendeerd binnen de Europese Unie. Dit wordt (net als de criminaliteitscijfers) meegenomen in de relaties met Zuid-Afrika.

Vraag 14

Hoe beoordeelt u het optreden van president Ramaphosa⁹, die oud-president van Zimbabwe, Mugabe, die de blanke boeren heeft laten verjagen en vermoorden, als een held vereerd heeft?

⁹ <https://www.news24.com/SouthAfrica/News/mugabe-was-a-towering-figure-against-colonialism-ramaphosa-20190920>

Antwoord 14

Ik heb aangegeven met zeer gemengde gevoelens terug te denken aan de overleden Zimbabwaanse oud-president Mugabe. Enerzijds heeft Mugabe een leidende rol gespeeld in de onafhankelijkheid van Zimbabwe, waardoor hij in veel Afrikaanse landen als held wordt gezien. Ik neem er kennis van dat veel Afrikaanse leiders zich daar positief over hebben uitgelaten. Anderzijds was Mugabe uiteraard verantwoordelijk voor een zeer bedenkelijk regime dat grote schade aan het land heeft toegebracht. Nederland heeft het beleid van dat regime, onder meer ten aanzien van mensenrechten en illegale toewijding van land, altijd in duidelijke taal veroordeeld.

Vraag 15

Deelt u de vrees dat de voorgenomen landonteigening, in combinatie met het extreme geweld tegen blanke boeren, kan uitmonden in dezelfde rampzalige toestanden zoals in Zimbabwe, waarbij de voedselvoorziening, voedselkwaliteit en veiligheid in gevaar komen?

Antwoord 15

Nee, een scenario zoals in Zimbabwe is onwaarschijnlijk. De Zuid-Afrikaanse regering heeft expliciet aangegeven een dergelijk scenario te willen voorkomen. President Ramaphosa heeft publiekelijk benadrukt dat het proces van landhervorming niet ten koste mag gaan van de voedselvoorziening of economische groei. Zuid-Afrika kent daarnaast een sterk en onafhankelijk rechtssysteem.

Vraag 17

Is het waar dat het Afrikaans, een officiële taal in Zuid-Afrika, die sterk en nauw verwant is met het Nederlands, onder druk staat?

Antwoord 17

Het Afrikaans is een van de 11 officiële talen van Zuid-Afrika. Het Afrikaans heeft in het verleden – als enige taal naast het Engels – een groot aantal voorzieningen (scholen, rechtstaal, media) opgebouwd die de negen andere talen (de «Afrikatalen») niet hebben. Momenteel wordt door de huidige Afrikaanse regering een hogere prioriteit toegekend aan de ontwikkeling van de oorspronkelijke Afrikaanse talen, die net als het Afrikaans druk ondervinden van het Engels als meest gebruikte taal in het publieke domein.

Vraag 18

Bent u ook verheugd over de overeenkomst¹⁰ die de Nederlandse Taalunie en de Afrikaanse Taalraad, een verbond van veertig organisaties die zich inzetten voor het Afrikaans, op 30 januari jl. hebben getekend om kennis en ervaring uit te wisselen en samen te werken om het Nederlands en het Afrikaans te bevorderen?

Antwoord 18

Ja. Dergelijke overeenkomsten dragen er toe bij dat de Taalunie en de Afrikaanse Taalraad, en de organisaties die bij deze koepels betrokken zijn, elkaar beter weten te vinden en er beter in slagen om kennis en expertise uit te wisselen. De overeenkomst geeft verdere invulling aan de intentieverklaring tot samenwerking, die in 2010 door de Taalunie en de Zuid-Afrikaanse regering werd ondertekend.

Vraag 19

Op welke wijze wil het kabinet hier invulling aan geven? In hoeverre biedt internationale culturele samenwerking met Zuid-Afrika op dit punt kansen en mogelijkheden?

Antwoord 19

Nederland en Zuid-Afrika hebben een sterke culturele samenwerking, gebaseerd op onze gedeelde geschiedenis. Vanuit het internationaal cultuurbeleid zijn er kansen en mogelijkheden om, onder meer via het

¹⁰ <https://taalunie.org/actueel/108/taalunie-en-afrikaanse-taalraad-tekenen-overeenkomst-om-het-nederlands-en-het-afrikaans-te-bevorderen>

cultuurprogramma van de ambassade, aandacht te schenken aan taal in relatie tot kunst en cultuur. De regering geeft zelf niet specifiek invulling aan samenwerking op het gebied van taal, maar laat dit via de Taalunie lopen.

Vraag 20

In hoeverre werkt de Zuid-Afrikaanse overheid mee aan samenwerking met de Nederlandse Taalunie? Klopt het dat Zuid-Afrika in 2014 aangegeven heeft de gezamenlijke intentieverklaring tot samenwerking uit 2010 te betreuren en af te willen zien van verdere samenwerking¹¹? Zo ja, waarom?

Antwoord 20

In januari 2014 verscheen een bericht in de Zuid-Afrikaanse pers waarin melding werd gemaakt van het feit dat de Zuid-Afrikaanse regering de intentieverklaring met de Nederlandse Taalunie zou betreuren. Dit bericht is nooit bevestigd door de Zuid-Afrikaanse regering, die hierover door de ambassade en de Vlaamse vertegenwoordiging is bevraagd.

Vraag 21

Bent u bereid de Zuid-Afrikaanse regering te attenderen op het belang van het behoud en bescherming van het Afrikaans? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 21

Nee. Welke taal of welke talen in Zuid-Afrika worden gesproken, en wat hun onderlinge verhouding is, is een aangelegenheid van de Zuid-Afrikaanse regering. Wel steunt de Nederlandse regering via de Taalunie programma's en projecten rond talige infrastructuur, taalonderwijs en talige cultuur van het Afrikaans in Zuid-Afrika.

Vraag 22

Bent u bereid een verslag van uw reis aan de Kamer te doen toekomen?

Antwoord 22

In antwoord op vraag 1 heb ik een uitgebreide toelichting gegeven op mijn bezoek. Hiermee ben ik m.i. tegemoet gekomen aan dit verzoek.

¹¹ <https://maroelamedia.co.za/afrikaans/sa-regering-betreuer-ooreenkomst-oor-taalsamewerking/>